

JOSEF SVATOPLUK MACHAR

TRISTIUM VINDOBONA¹

OBSAH

Upozornění pro čtenáře

I. První dojmy

II. Smutné perspektivy

III. Na Kahlenbergu

IV. Suchý žalm

V. Intermezzo

VI. Hořký žalm

VII. Situace

VIII.

IX. Bolestná epištola

X. V Parlamentě

XI. Koruně Svatováclavské

XII. Intermezzo

XIII. Polsce

XIV. Soumraku

XV. Prvního května

¹ Převzato z: MACHAR, Josef Svatopluk, *Tristium Vindobona*, Praha 1900 (redakčně upraveno).

XVI. Theorie

XVII. Evropa

XVIII. Dějiny lidstva

XIX. Epitaf XIX. věku

XX. Epilog

Aloisu Jiráskovi

Drahý příteli,

Kdyby mi nebyl ten otřepaný výrok starého Goetha o politické písni tak protivným, citoval bych jej na důkaz, že vím, jak je to málo, co dnes poutám dedikací této knihy k Vašemu jménu.

Ale což naplat – poesii komandovat nedovedu, kniha je tu, a připisuji Vám ji. A právě tyto verše Vám. Příteli, umělci, vlastenci a člověku. Jeden z těch mi vždy porozumí – a víc tato kniha nežádá.

Není psána dle programu, není v ní žádného patriotického systému – to by však nebylo největším jejím nedostatkem: program a systémy nejsou v naší povaze, jest to vždy specimen našich důkladných sousedů Němců – sbírka ta však nemá též ničeho pozitivního – a to jest zase můj osobní rozmar, neboť nejsem přítelem pozitivismu v politické poesii, kde vychází vždy v didaktiku, a já aspoň s té strany chtěl knihu svou retovati, ponechávaje pozitivní závěry logice a fantasii čtenáře – a tak je to celkem jen pár allarmujících výstřelů od osamělé vedetty na Dunaji.

Váš

MACHAR

Ve Vídni, v srpnu 1892.

I. První dojmy

Stěhovaví ptáci nehnízdí v jižních krajinách – necítí se tam domovem. Jakoby je tam příroda vysílala jen proto, aby se jim stala dražšími jejich hnízda na severu...

Ze starého přírodopisu.

Tak už jsem viděl léto v skonu
v svém dobrovolném vyhnanství,
už podzim plný teskných tonů
a šedých mlh tím městem chví.

Vše jako u nás... Den tu za dnem
se táhne zvolna ospale,
a každý přijde s vlhkým chladnem
a nálady pln zoufalé.

Zřím oknem ven. A kapuc šedou
si nebe vtisklo na líci,
a šedé mlhy rubáš předou
po šedé smutné ulici.

A tváře, jež se chvilkou mihnou
tu a tam v okně zavřeném,
a lidé, ulicí jenž tíhnou –

vše trpí jakým's těžkým snem.

Vše jako u nás. U nás? ... Kde to?

Jak podivně to v duši zní!

Vždyť trávil jsem tam ještě léto –

v tu stranu as to severní...

Jak léto? ... Ne, to už je déle,

už hezká řada roků dřív –

ba, zdá se mi tak nyní cele,

že nežil jsem tam jaktěživ...

A všechno to, ta místa známá,

ta Praha, moji přátelé,

i hradčanská ta panorama,

i západy ty zardělé,

střech barvy, tony zvonů slavných,

i kouzlo našich promenad,

nálady ulic starodávných –

vše, co jsem měl tam tolik rád,

vše, co jsem žil, má zima dlouhá,

mé krátké slunné podletí,
vše, vše jen pohádka je pouhá,
jež bájí se v mé paměti! ...

A přec zas jasně zřím kraj známý,
tu zamlženou dolinu,
v ní řeku, domy, věže,
chrámy od Žižkova až k Petřínu –

a divným leskem kraj ten svítí,
tak teskně je to zlaceno,
jak všecko, co v tom našem žití
je navždy, navždy ztraceno!

Má Praho, kolik předtuch střídá
se denně duší sklíčenou,
že zrak můj víc už neuhlídá

tvou panoramu vznešenou! ...
Eh, je to hloupost', říkám denně,
snad nemoc nervů v rozkvěťě,
a nutno zvyknout této změně,
jak zvyk' jsem všemu na světě.

Však co to platno! ... Pokutován

je člověk nyní pro vždycky,

že hrdopysně blaseován

chtěl přezíratí cynicky,

že možno cítit v zadumání

kdes pod cizími oblaky

to žhavé Odyssea přání

po mráčku kouře z Ithaky...

II. Smutné perspektivy

... a je to ta žalostná nemoc, nazvaná politickou nervositou národa.

Neznámý filosof.

Děl hřmění, třeskot zbraní valných

a bitevních šum praporů,

jenž ozývá se z mraků kalných

na evropejském obzoru

tu divou bídu, jež jde světem

a výš a výš svou týčí skrání,
jež dává slzy ženám, dětem
a mužům tiskne nože v dlaň –

tu zoru krve, v kterém shasne
nemocné naše století,
již na všech stranách v záři jasné
lze prostým okem viděti –

tu hrůzu, stesky, které budí
těhotný, hrozný příští čas,
tu otázku, jež lidskou hrudí
chví všudy: Jak dál bude as? –

Zde můžeš slouchat kolem sebe,
zde napínat zrak v šíř i výš –
zde nad tebou je modré nebe,
a z toho pranic neslyšíš.

To celé město usmívá se
bez obav, stesků, trudů zlých,
zde dobrá nálada zní v hlase
a v žertech bujných, veselých.

A valčík, valčík! Po ulici
ti všady v ucho burácí,
jím piana zní výskající
v tom každém skvělém paláci,

jím kolovrátek pronikavý
od rána vříská do šera,
jím spíjí se zde pestré davy
za bálového večera,

jím uspávají děti všady,
jej hvízdá, kdo jde chodníkem,
a zpívajíce prosí tady
žebráci sladkým valčíkem...

Oh, valčík, valčík! Duší všeho
je, touhou, heslem, cílem dne,
a v kolébavých tónech jeho
je spito město ohromné! ...

* * *

Mně je zde teskno... V duši mojí žije,
co přinesl jsem z otčiny své sem,
ton hořkosti a tichá elegie,
jež dýše v dálce rodná moje zem.

Tu elegii šumí naše pláně,
hvozd, města, vísky, kříže hřbitovů,
podzimní nádech stále padá na ně
a teskné mlhy v šedém příkrovu...

A hořkosti ton projede mě vždycky,
když na národ té země vzpomínám
– zde mají pro něj posměch ironický,
jenž prochvěje až k duše hlubinám. –

Náš národ! ... Bez kormidla, cíle, vesla
se před přístavem vrahů potácí,
s prava i leva lapá fráse, hesla,
v nichž všechnu sílu, zápal utrací...

Mně je zde teskno... V ranní úsvit prvý
ta elegie šumí v duchu mém,
ta hořkost' splynula už s mojí krví –

a k tomu zní mi Vídeň valčíkem!

A valčík ten, ten bujný život celý
mě dojíká jak výsměch banální –
dnem každým zalétá sem v sluch můj bdělý
kus hořké písně, jež tam u nás zní...

Hned jako hymnus: Zdá se, nové síly
že znovu ženou národ do ruchu,
zvuk starých palcátů sem slyším chvíli –
však švihá se jen mocně do vzduchu...

Hned jako hrana, jimiž zvoní kdesi
vždy v pravou chvíli chytře, obratně,
a národ okamžitě hlavu svěsí
a: Co teď, co teď? – ptá se malátně...

Zas Hossanah! zní, národ palmy stele,
Náš Spasitel zde! – duní ze všech stran...
však v posled osel a bez Spasitele
vyjede v scénu z těchto slavobran...

Blýskavé fráse, hesla, slova, slova –

vše nic než hořkost vzbouzí ve hrudi...

A v obzor stoupá doba hrozná, nová –

tak my v ni jdeme k svému osudí... – –

A člověk myslí na ty pláne táhlé,

na města, vísky, hvozdů linie –

a šílí skorém, že by mohl náhle

z té elegie slyšet requie...

III. Na Kahlenbergu

Úchvatný pohled jeví se oku s věže postavené na Kahlenbergu. Na jedné straně zdá se tonouti v moři zeleně imposantní Vídeň, a přes široký pruh Dunaje bloudí zrak po nedohledné rovině Moravského Pole, na jehož půdě se svedlo několik pamětihodných bitev....

Z průvodce po okolí vídeňském.

Ve klínu modrých Alp jak by byl rozepjat

koberec travnatý svěží,

a město obrovské jak žena luzných vnaď

tu na něm zhýřile leží;

vlas její rozpuštěn hrá barvou do zelena

a k bokům mohutným splývá jí,

z pestrého živůtku zří ňadra obnažena

a volným dechem se zdvihají,

je šperky poseta, jichž září míhavou

zřít možno, kam až zrak stačí,

a jednu ruku má složenu pod hlavou

a druhou v Dunaji smáčí,

před leskem blankytu své svůdné mhouří oči,

jich žár se kryje v řas líný stín,

a mlha průsvitná se kol ní vine, točí

jak lehký modravý musselin...

* * *

A já, jenž jsem tu sám jako prst vztýčený,

k severu obracím zraky,

tam v dálce našedlé tkví moje kořeny

za lesy, horami, mraky.

Ó moje otčino, je to tak divný cit,

jenž hrudí člověka chvěje,

když oko hledá tě přes vrchů modrý štít,

a rty si zavzdychnou: kde je? ...

Ó moje otčino, ne tam, kde vřava denní
a bombast žurnálů a fráse bez citu
tvou bytost tahají v sobecké zápolení
a jméno tvé si píšou do štítu

ne u nás, kde to vše se hnusí, protiví,
kde člověk v cynika vzroste,
ne, tam jsem neslyšel ten hlas tvůj tesklivý,
vzdechy a steny tvé prosté
zde chápu:

Země má, co je ti společné
teď i v tom minulém čase
s tou sudbou ženy té zde klidné netečné
v své líné, zhýřilé kráse?

Ne jazyk, snahy ne, ne sláva tvá, tvé hoře,
ne úcta, ne přízeň laskavá –
jen cesta z Dürnkrut[1] až k naší Bílé Hoře,
široká cesta ta krvavá! ...

A snad jen konopí, jež na ní v pěkných dnech

rostlo a roste a kvete,
jež tré tvých Sudiček zde na svých větenech
v rozkošný osud ti plete...

Ó moje otčino, vše, čím tvé nitro sténá,
sem v plné síle vždy zaletí,
a každý nerv, jak struna udeřená
musí se ozvěnou zachvěti!

* * *

Kdys – je to daleko, až v zemi Filistínů
a v dobách starého zákona –
chovala Dalila v svém bujném svůdném klínu
lví hlavu siláka Samsona.

On, obr, před nímž třás se celý její rod,
vedl si jak hloupé děcko,
hladil ji, mazlil se a líbal o závod
a žvatlal, co chtěla, všecko,

pak usnul s poklidem svou láskou uhýčkaný
ten lev, kdys hrozný tak, vznětlivý,

pak ani necítil, že už je přivázaný

a že mu nůžky jdou do hřívý...

Jak děsně zaťal rty, jak krev mu stříkla z nich,

co v nitru vřelo mu asi,

když procit bezmocen ve středu vrahů svých

a na zemi zřel svoje vlasy!

A když pak městem šel, terč posměchu a lání –

ó jak ho hořkost' as zžírala:

i jeho Dalila – svou krev by byl dal za ni –

šla za ním, by se mu vysmála!

A zrak mu vyloupli a jako otroka

luza ho do mlýna hnala,

a městem jásos zněl a jako divoká

milenka jeho se smála! ...

* * *

Tak, moje otčino, ten příběh z bible teď

provanul žhavou mou duší...

A hledím k severu na mlžných vrchů zed',

tam, kde tě srdce as tuší...

ach, pohled příšerný: tam tmavá mračna visí,

z nich vstává lví hlava bez očí - - -

jak otrok ostříhán, on, volný, hrdý kdysi,

tam v mlýně otročí, otročí...

A hlednu v jih, v Alp klín: Modravý musselin

půvabnou ženu zde kreje –

chvilkou k ní zaletí z dálky vzdech, prokletí,

ona však směje se, směje...

* * *

Oh, přišel pomsty den po létech ponížení

a prosbách, modlitbě tesklivé,

Ivu hřívá narostla a poznal v rozželení

ty všechny zoufalé hříchy své:

byl den to veliký, jej slepce vedli v chrám

a zády opřeli k sloupu,

a zase cílem byl všem žertům, vtipům, hrám,

a divým posměškům troupu –

tu v hluku, víření on náhle potřás hlavou,
mohutné sloupoví chrámu jal,
a výkřik zděšení se rozleh' klenbou tmavou,
lomení ruk a noh marný cval

a rána hromová a trosek hora je
z té stavby veliké... Dalila, kněží,
Samson i cizáci v krvavé masse zde
zasuti, zničení leží...

a jistě musila to smrt' být vábivá,
z těch jedna nejkrasší v tom zemském dolu:
když už nic jiného, než umřít, nezbývá –
ať mrou též upíři spolu! ...

IV. Suchý žalm

Povaha naše záhadně je stkána:
Dvě dissonančních, rušících se tonů,
jež zazní z každé stránky našich dějin,
z našeho šumí národního žití:
francouzská vznětlivost a ruská mlha.

Jakby si stiskli Západ kdys a Východ
svou pravici v nás ku věčnému spolku,
a nechali v nás kus svých sympathií
a nechali v nás něco ze svých povah –
my lehkovznětní rychle zaplaneme
pro mnohou, třeba illusorní krásu,
pro mnohé, třeba vybájené dobro,
pro mnohé, právě narozené cíle,
(v jichž hledání jsme praví Kolumbové),
pro řadu velikých a smělých reform,
v něž chceme obléct celou polokouli –
však rázem klesne odkuds ruská mlha,
a zapadáme v tupou resignaci
a nemáme než trpkou svoji dumu
a žalné stesky, elegické tváře...

Pak v mlhu tu zas padne trochu světla,
a hned sty raket září, hraje, hýří
náš celý obzor...

A tak balancujem
do světla, do tmy po povaze naší...

A balancujem se svou sympathií
z Východu v Západ, ze Západu v Východ
s chybami obou, ne však jejich silou...

A to je konečně to nejsmutnější...

V. Intermezzo

Padlým u Sadové

(K 3. červenci 1891.)

„So ist der unheilvollste, ein Krieg Deutscher gegen Deutsche, unvermeidlich geworden! Zur Verantwortung all' des Unglücks, das er über Einzelne, Familien, Gegenden und Länder bringen wird, rufe ich diejenigen, die ihn herbeigeführt, vor den Richterstuhl der Geschichte und des ewigen allmächtigen Gottes. Ich Schreite zum Kampfe mit dem Vertrauen, das die gerechte Sache gibt...“

Z rakouského manifestu 17. června 1866.

Ty bleděžluté dlouhé lány,
kdys rozšlapány, podupány,
k žním novým nesou nový klas,

ty skalní zkrvavené štíty,
pás mezí, kdysi děly zrytý,
teď kryje mech a tráva zas,
krev, jež zde v kalužinách stála,
už dávno ruka zaorala,
a kde kdys v divém víru zněl
zvuk trumpet, pušek, bouře děl,
řev, jásot, kletby, sténání,
zní dívčí zpěv a skřivanní.

I bílých domků lomenice
už nepovědí tady více
o černých jícnu záblesku;
střech tašky jsou zas obemšeny,
na šedých doškách roztřepený
zas sedí chumáč netřesku;
zde život jde tím klidným krokem,
jak tenkrát před tím hrozným rokem,
jen místem trochu vzpomíná
brat, táta, hlava matčina,
a čelo klesne v dlaně níž –
však slzy dávno vyschly již...

Tak všechno schází, všechno mizí...
Čas se svých polí dál žeň sklízí
a bez oddechu vrhá ji
v tůň věčnosti a zapomnění...
a zase šije bez prodlení
a zas už plody padají...
ach, noví mrtví... bolest jiná...
a na staré se zapomíná...
Však dnes tomu čtvrt století,
den vraždy ožil v paměti,
a suchých kostí bílý prach
chví, víří v našich vzpomínkách! ...

Bud' lehká vám ta černá země...

A dotlete tam tiše, jemně
pod obilím a kamením,
ó hrdinové bezejmenní,
jenž hnali jste se v trubek hřmění
na bodáků hrot s nadšením
a, jak ty klasy přede žněmi,
jste padali tam časně k zemi
a strhaný zrak do dále
jste ještě marně upjali

a dusili snad stesk a pláč

a mřeli – nevědouce zač...

Buď pokoj s vámi! ... V dějepise

jmen vašich nikdo nedoví se

“ – tam padlo dvacet tisíc as –“

ach, dvacet tisíc – Krátká věta

a v ní jsou vaše mladá léta,

naděje různé v příští čas,

sny, touhy, upomínky steré,

vše, co dá život a co bere

a právo žít a právo kvést –

v ní všecko uzavřeno jest...

„As dvacet tisíc“ – takto vy

jste s žitím navždy hotovi...

As dvacet tisíc... Cifra chladná

a víc dál upomínka žádná

na povražděný mladý dav...

i z paměti se ztratí lidí,

až smrt s těch polí, chatek sklídí

pár pamětlivých starých hlav...

Však ten proud vaší krve rudé
jak hrozná aureola bude
kol jistých hlav se náhle chvít,
až k soudu dějin musí jít,
a bude je po věků řad
vždy odsuzovat, proklínat! –

VI. Hořký žalm

A v obzor vstoupá doba hrozná, nová – tak my v ní jdeme k svému osudí...

Z básně: Smutné perspektivy.

Dvé vlasteneckých máme uniforem
a bez nich není života už skorém;
tím nebo tím – buď modrý nebo bílý –
a jinak chodit nemáš práva chvíli.
Tvým Credem dnes je, co ti v době ranní
tvůj svatý žurnál káže při snídání,
a švihne-li ti zítra plnou kuší
cos jiného – to neseš zítra v duši.

V těch uniformách vedeme boj tuhý,
ovšem, že spolu: padnout musí druhý,

prach země jíst – jak říkávají Rusi,
a zbraní lepou – každý uznat musí
my velkolepý boj ten bojujeme:
my plným hrdlem sebe „zrádcujeme“
vzájemně, stále. A nač se též vzdávat
těch pěkných zbraní? Jiné vyhledávat?
My z dějin pár jen řádných zrádců znali:
Efialt, Milota... a ti jen proti králi
se prohřešili... My však můžem, pane,
sta, statisíce věčně znamenáné
národa zradou v provinilé šíji
dodávat stále v tuto galerii –

a dodáme je! Jaké to je štěstí,
že lze nám bylo slovo vynaléztí,
jež neznali ti prostí naši dědi,
jež potomci však v plné slávě zdědí,
to: zrádcovati! Časoslovo pěkné,
když s důrazem se někomu v líc řekne!
Nuž, říkejme je!

Naši bílí právě
se září vynálezce na své hlavě

dnes zahřímali: Samo, král náš prvý,
jenž obhájl vlast věrných svojich krví,
byl – jak krok jeho každý do dnes svědčí
muž našich zásad, ideí a řečí –
dnes nes by naše přesvědčení s chloubou –
a muž, jenž tak byl vrahům našim zhoubou,
že jeho zjev jak svatém ve plameni
se nes' a nese přes vše pokolení,
jenž byl by mužem našich uniforem,
nám nemá býti v každém hnutí vzorem?
Jen zrádce vlasti může nectít Sama,
jen zrádce vlasti může nejít s náma! –

Však chyba lávky! S prvním svitem jitra
věc celou žurnál modrých lapí zchytra:
Jak, Samo bílým? Hoho, páni bílí
se v tuposti své zase jednou mýlí!
Jak, Samo bílým? Ten muž síly, činu
je zvedán za štít od chabosti synů?
Hle, strana zrádců! To jí nedostačí,
že živý národ do poroby vláčí,
ta s drzým čelem, nestydatou šjí
falšuje naši velkou historii!

Jak, Samo vaším? Který honil vrahy
s krvavou hlavou přes ty české prahy –
ten že je vaším? Vždyť vy, plémě slepé,
jste v bratrství šli s nimi velkolepě!
Vy nezkalíte však zrak lidem bodrým,
naš lid ví, že náš Samo byl jen modrým
a klne zrádcům! –

Zítří bílí v řadu
zas vstoupí, spustí novou kanonadu...
Pozejtří modří – zrádci tam i tady...

A svolají se schůze dohromady,
mluví se dlouho – pak jak salvy řádné
pár resolucí ostrých ve spor padne –
až Samo zvšední... rychle vynajdou si
zas jiného cos: měl-li Prokop vousy;
co by se bylo asi všechno stalo,
kdyby nám štěstí bylo lépe přálo
na Bílé Hoře; – co se jistě stane
na půdě krví předků zalívané
po volbě v Lhotě, při ní zvítězí-li
ti zrádci modří, či ti zrádci bílí...

Až náhle jedni zahřmí: Sváru dosti! –
a spustí velký traktát o svornosti,
o nicotném a bratrobijském boji –
a zrádci jsou zas, kdož proti nim stojí...

Vznešené, směšné, hluboké a mělké
tak všechno pêle-mêle v kavalkádě velké
se žene u nás každým tím dnem žití –
však zrádců při všem jak krup v krupobití...

Toť úkol velký, který máme tady...
A jazyk rodný, který ze hromad
zřícenin, ssutin předků ruka dbalá
vyrvála pracně a nám zachovala,
my (– přidavše mu sloveso to pěkné,
jež se jak pozdrav denně u nás řekne –)
odkážem synům – jinak ovšem celý,
že probit jej jen Osud nedal bdělý –
pak příklad zlý a dlužných činů řadu
a novou, hořkou Don-Quijotiádu...

VII. Situace

Nevěřme nikomu, na světě širém nemáme jednoho přítele tam!

S. Čech.

Pár Muhamedů našich čelo chýlí
k Východu s okem zbožné důvěry,
na vejcích prý už sedí orel bílý,
z nichž vzejde příští plné nádhery –

Pár proroků zas k Západu pne ruce
a skálopevnou třímá naději,
že z kolébky jen Velké Revoluce
zas čerstvé proudy vzduchu zavějí –

Pár augurů pak ani slova nedí,
zří v právo, v levo, dolů, nahoru
o jakéms zázraku prý jistě vědí,
jenž zeměkoule změní prostoru –

A zatím Slovanstva je orel bílý
neplodný, diskreditovaný pták –
je třeba, bychom se jen přiblížili
on pařátem nám pěkně vytne zrak.

A zatím naděje ten plný Západ
vzduch vlastní sobě sotva vyčistí,
v kolébce Revoluce slova chápat
se začli velkohubí frásisti.

A zatím zázraky už vyšly z mody
a šarlatánů jsou teď řemeslem –
a dál a dál čas letem prudké vody
v bezednou věčnost vleče starou zem...

A zatím provaz zdrhuje nám šíji,
krev kape z našich otevřených žil –
a každý prorok v extasi se svíjí
a každý zdraví ten svůj příští cíl...

VIII.

... i byl veden k hranici. Byli sice v zástupu mnozí, kteří mínili, že ten člověk má přece jenom pravdu – však podněcováni fanatickými mnichy, chápali se kamení a volali jako všickni druží: Kacíři, kacíři!

Z dějin španělské inkvisice.

Ty staré pergameny,

jež ožraly kdes myši,

a přísahy

ty nedodržené –

ó třikrát běda ti,

ty bědný národe,

nemáš-li důvod vyšší

pro svoje postuláty!

Ó třikrát běda ti,

nessají-li ta práva

tvé děti

už z prsů matek svých,

a nebije-li jimi

krev žhavá

v jich žilách

a nechví-li jimi

jich každý dech

a nezní-li jimi

už ten ton každého slova

a nedýše-li jimi

vždy znova a znova

v jich pole, nivy

ta práce v černých hrudách

a pot ten zoufanlivý!

Ó třikrát běda ti,

když nenajdeš jich

už v závodech duchů,

kde pevným krokem svým

jdeš s nimi v soutěži,

a potlesk, jež slyšíš tam

a jenž platí tobě,

si necháš znít k uchu

co sportsman ješitný!

Jsi tady

a žiješ,

chceš volný jít k předu

tím právem, že zde jsi,

že žiješ a že chceš –

nuž, nač ty pergameny dědů –

jsou světejší tvých přirozených práv?

Ta práva z dějin...

to důvod malý...

Ta vyžadují svaly –

a máš-li svaly –

nač třeba práv?

Ba, jeden, pouze jeden

v nich důvod najdem:

Kde že je vzali

otcové naši,

kde podědili?

Však odpověď tu snéstí

nemáme síly

a proto se raděj netážeme.

Neb z minulosti

mdlá chabost' na nás padá...

Oh, byla velkou našich předků řada –

však žel, tím nejsme my.

V své nicotnosti

my chcem' se spodobňovat

s feudaly ku posledku:

jenž mní, že dědí ducha

vždy s praedikátem předků;

tak nemajíce síly

či odvahy stát celí sami sebou

my bychom rádi lehce podědili
s žlutými pergameny
to, čím kdys otcové ti naši byli.

A kdyby přec i cikáni,
těch pariů rod hnědý,
co moderní národ
žít chtěli náhle,
jim se přiznat musí
též naposledy to právo žítí –
a to by nemohlo přec býti
světější, vyšší,
než naše dnešní!

Však nač ta práce?

My máme krátce
své pergameny...

Raději hřmítí
ve prázdných slovech

a snášeti

ciziny despekt

a sami doma

skepticky hleděti

na ty své pergameny...

Čas vyřkne nad námi

své jednou: byli – ...

Však nežili jsme darmo:

my uhájili

a zanechali

potomkům bohda čilejším –

ty nedodržené přísahy

a žluté staré pergameny!

IX. Bolestná epištola

Nelitujte těch, kteří trpí a bojují, nepřejte jim vítězství a klidu! Boj a utrpení jsou solí života, vítězství jest růžovou cestou ke klidu, jenž jest jen slušnější formou hnití...

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Jsou u nás věštcí, kteří prorokují,

že přijde velká doba vykoupení,

po bouřích, mrazech že zas svitne slunce,

nad naší zemí vzplane duha míru,

a že to u nás bude oplývati

mlékem a medem...

Rod za rodem zmírá

a proroctví to dál a dál se dědí,

a chvíle jsou, kdy chví se nám nerv každý

jak židům kdysi v touze Messiaše...

Naděje plané, snění pohádkové! ...

A běda nám, ta svitne-li nám doba! ...

O život bojem národa je život.

Dva listy máme z naší historie,

kde nemusí se krev nám v líce hnáti

bud' studem nebo vztekem, nebo hořem,

dva listy, při nichž člověk steskem vzdychne –

a to jsme se tak rvali s celým světem

o volný vzduch a o to, což je naše –

a tak se rvali hezky, že z té slávy

jak medvěd v mrazu z přehojného tuku

chcem' do dnes v naší mizérii týti –

než sláva ta je dávno projeděna,

a medvěd chud'as už je kost a kůže.

Však máme naděj! Naši věštci z tribun
a táborů a schůzí nevázaně
a jiní zase ódami a hymnem
nám vázanou ji řečí vroubovali
a štěp se ujal...

Celou šírou vlastí
ve srdcích stkví se zelená jen barva...
A každý věstec jako chytrý cikán,
jenž předpoví, co příjemno je sluchu,
má v dlani lesklý peníz popularity
a spokojen je – a dál národ čeká...

Na šedé skále v dubů vlhkém stínu
ční drobnolistá nízká kapradina,
vždy zelená je – však vždy beze květu
nuž, kdo z nás ještě věří pohádce té,
že kapradina vyžene květ zlatý
v nějaké příští svatojanské noci?

Ó kdyby dnes to celé lidstvo zašlo
a zbyli jen dva lidé na dvou pólech
s tou lidskou krví ve svých arteriích –

jak vystřelené šípy budou letět
na jedno místo, kde se v sebe zatnou
a soku sok chtít bude otevřít
tu tepnu a krev nechat vyvřít rudou. –
A kdyby dnes to celé lidstvo zašlo,
a na každičké zbyl tu polokouli
jen jeden národ – zdvihnou se jak mraky
a ničícími blesky svými, hromy
bít budou v sebe do posledního dechu,
by žil, kdo zbude... Strašlivý to zákon
té věčné přírody... Kdo bojuje, jen žije.

A my si v příští bouřeplné časy
mělčíme ducha nadějí jen planou
a kupujeme pěknou nervositu
nevyplnitelnými illusemi.

Ó velká moci, kterou zovou Bohem,
či Osudem, či Pověčnými Řády,
před klidem chraň nás rukou milosrdnou,
před zlatým květem svatojanské noci!
Byt klid ten lesk měl doby Periklovy
a byt měl slávu světovládce Říma,

když Oktavian zavřel templům Jani,
chraň před ním nás – to počátek je konce;
tam v perspektivě pláň je Chejronejská,
les Teutoburský, hordy ze severu...
Nech lít v krev naši divý vztek a hořkost,
jež sílí ji a jež i napne svaly,
nech nás jít stále ústrky a bouří,
nech nám ten obzor věčně zatažený –
jen žádný klid. A dej nám trochu prozřít,
že čeká nás jen ústrk a jen bouře,
zkalený obzor, boj do nedohledna,
ne pro slávu boj, boj o trochu vzduchu
a trochu světla, co tak potřebujem
nejnutněj k žití, dej nám vše to vědět –
snad zatnem zuby v hořkém odhodlání,
snad s těžkým srdcem tiše dáme s bohem
těm bajkám, v nichž jsme tolik rádi snili,
snad trochu trpkým bude ten náš život –
však budem žít!

X. V Parlamentě[2]

... pamatuji, kterak tatík tenkrát z města přišel, je mi, jak bych dnes ten jeho radostný hlas slyšel: „Juchej, matko, pomodli se, poskočte si, kluci, budeme si vládnout sami, máme konstituci!

Kéž bych mohl tak jenom dědka vyhrabat dnes z hrobu – Aspoň, kluci, uvidíte vy tu lepší dobu! ...“

Zaslehl a smál se při tom, čapkou k stropu mával, přísného jsem v tomhle tatku ani nepoznával –

Transkripce jedné strany ze staré naivní rodinné kroniky.

* * *

Poslanecká sněmovna. Temněhnědé lavice zejí prázdnotou. Několik poslanců popochází kolem nich. Tvoří se malé skupiny ol ministrů. Sněmovní sluhové v livrejích plouží se sem a tam.

Jeden mladší poslanec stoupá k předsednickému stolu a disputuje po tichu s předsedou.

Předseda

Nechte toho. Je to marné. A pak řeč ta jistě vzbudila by rozhořčení na nejvyšším místě.

Poslanec

Excellenci, na tu věc však nutno poukázat, je to moment, kde se pravdě nesmí ústa vázat.

Předseda

Jak jste naivní, příteli můj. Tak co chcete s křikem?

„Vázat ústa“ –jste jak poet. To jste politikem? Pokažete straně naší jenom reputaci – vrhněte se raděj moudře na reelní práci, jest jí tolik, že se neví, kam se dříve vrhnout –

Poslanec

Svatá pravda, Excellenci. Tož mě račte škrtnout.

Ministr k vůdci jedné větší strany

Ujednáno. Klub váš bude tedy pro položku – ale se své strany, myslím, slevíte mi trošku. Tedy presidenta soudu a dva dvorní rady – za to koupil bych i dábla s čerty dohromady.

Vůdce jedné větší strany

Excellenci, není možno. Nelze povolití, jinak se nám doma střecha nade hlavou sřítí, lid je všudy nespokojen, položka ta bude jako olej pršet zhoubně v uhlí žhavě rudé.

Je zde třeba něčím stišit žár ten sálající – přidejte jen ministra nám, jak to v proposici

Ministr

Chudák národ! Jak pak dlouho bude trápen hlady?

Tedy: president, ministr a dva dvorní rady.

(Podají si ruce.)

Vůdce jiné větší strany k několika svým čelným poslancům

Tedy v zájmu monarchie, páni kollegové, odevzdáme hlasy svoje pro položky nové –

Jeden z poslanců

Ale voličstvo v tom bude vidět čertovinku...

Vůdce

Bože, k čemu mha je vlčí, nechápavý synku? Žurnály to naše zítra chytanou hezky zkrátka a nechutnou paštikou tu vloží do pozlátka.

Co jsme chtěli, to šlo hezky k ministrově uchu, můžeme být spokojeni – naše věc je v suchu.

Jiný poslanec

A což ti tam?

(Ukáže nenápadně na vůdce strany, který prve jednal s ministrem.)

Vůdce

Jako vždycky. Trochu vzdorovali, konečně se – a dost levně –přece jenom vzdali.

Jeden z ministrů k druhému

Jakž, můj drahý, jak věc stojí?

Druhý ministr

Můžem litkup píti.

Dva už máme, musil jsem jim hezky zaplatiti. Třetí nechce. Nedivím se. Kavalír to starý, problesknou v něm ještě chvilkou romantické žáry,

tuším, že on s úctou hledí k Aristida věnci –

musí pro mobile verbum asi k audienci.

Pak je všechno urovnáno – a věc naše zdravá.

První ministr

Tož je dráha hezky hladkou – bohům dík a sláva!

Řečník opoziční mluví, pět jeho přátel kolem poslouchá

Nuž, co chceme? Které stesky srdce naše rozdírají?

Oh, ty prázdné lavice zde z paměti je snad už znají!

Dejte nám, co odkázáno je nám navždy dějinami,

co nám svatě přislíbeno královskými přísahami

naše právo!

Pět jeho přátel tleská.

Jeden poslanec na druhém konci sněmovny

Viděl jste ten nový ballet? Roztomilé.

Celý sbor ve vzduchu takřka tančí pěkné ballabile,

růžový gáz jako mlha zdá se nésti po jevišti a jen steré štíhlé nožky ve tricotu se v ní blýští –
roztomilé, jak vám pravím –

Druhý poslanec ukáže na opozičního řečníka

Co to ten tam mluví asi?

První poslanec učiní odmítavý posuněk

Eh, to víte, znáte už těch povedených sýčeků hlasy,
pořád hudou jednu píseň – že už je to neomrzí –
ale na to ballabile zajděte si hezky brzy.

Řečník opoziční pokračuje

Jak vy snad se usmějete: „Zas ty staré pergameny,
to je důvod nemoderní, také trochu bezcenný –“
Však, pánové, tento důvod zdál by se vám býti v květu,
kdyby jej tak akcentovat mohlo pár set bajonettů –

Pět jeho přátel tleská.

Jeden poslanec na druhém konci sněmovny

Hoj, tam padl, tuším, vtip!

Jiný poslanec

Tak? Pravda, ti tam bouří dlouze.

Ještě jiný poslanec

Pojďme slyšet. O vtip dobrý je v té síni věru nouze.

Prvý poslanec

Sláva vtipu! Bez nich by zde musil člověk nudou zšílet!

Jiný poslanec

Oh, nebožtík páter Greuter uměl jimi hezky střílet!

Postaví se kolem opozičního řečníka.

Řečník opoziční pokračuje

Však se střežte: Dnes zde stojí mírní, tiší prosebníci,

a vy odpovídáte jim posměšnou a chladnou lící –

dejte pozor – musíme-li promluvit jiné tony,

krev vám ztuhne mrazem v žilách – a vy znáte zvuky ony,

hřmí vám z naší historie – tam ji naši otci pěli,

nemyslete, že my, syni, jsme tu notu zapomněli –

Pět jeho přátel tleská.

Předseda sněmovny

Žádám, by pan řečník se už vrátil odkuds z nedohledna,
položka, k níž mluví, jen o stavbě místní dráhy jedná.

Jeden z poslanců, kteří přišli poslouchat vtipy

Mýlil jsem se; co tu praví, to už po paměti hude, a už vidím, že v tom sotva jedno zrnko vtipu bude.

(Odchází.)

Jiný poslanec

Bože milý, je to směšné, jak ti lidé vytrvale
tak se ženou po tom divném fabulosním ideale!

(Odchází.)

Jeden z přátel opozičního řečníka

To je jedno. Rachejtlí jen prskne řeč ta v tomto domu,
ale u voličů bude hřmít to jako rána hromu.

Řečník opoziční

promluví o položce, stavbě místní dráhy, as třemi větami a končí. Pět jeho přátel mu gratuluje.

Sluhové sněmovní, kteří si po celou dobu cosi živě vypravovali, umkli a zívají. Těžko jim as nalézt nit k novému hovoru...

XI. Koruně Svatováclavské

Český lid byl naivní dobrotisko. Nemohl pochopiti, jak možno žiti bez korunovaného krále. I nabízeli korunu českou králi polskému – odmítl, potom po dvakráte knížeti litevskému – odmítl – i byl z toho zármutek po celých Čechách...

Z dějepisu země České.

Blíž mrtvých králů, kteří vždy jen v pýše

a úctě nosili tě na skrání,

ty, symbole náš, odpočíváš tiše

ve zamříženém temném ústraní.

Je dobře tak... Ti králové jsou prachem,
a co z nich žije, jest jen pohádkou –
nuž, zůstaň ty i s povybledlým nachem,
kameny, zlatém na ně památkou.

Je dobře tak... Ty v zamřížené schráně,
a je ať kryje kámen zvětralý –
nač vnucovali tebe v něčí skráně,
jež o tě vůbec ani nestály? –

At oplete tě pavouk! Nerušený
ten obraz bude! Ty tak zastřena,
z králů je popel, národ ponížený –
ta trocha cti však není ztracena!

XII. Intermezzo

Jak individuím, tak celým národům, tak i člověčenstvu je vrozena jakási touha po klidu a pohodlí. Každou chvíli postaví se na nějaké nové basi, ohradí se čerstvými, právě nalezenými pravdami a začnou probírat a pojídati právě natrhaná plody – a jenom negace, jež jako hrom zahřmí náhle do té idylly, jenom negace vyplaší a žene je dál.

Negace stávajících poměrů jest onou hybnou silou, která provedla všechny velké převraty v dějinách a která pohání lidstvo dál a dále na nekonečné dráze. Negace jest onen činůplný

Satan, jehož význam vystihla pěkně celá řada básníků (viz: Lucifer v Kainu Lorda Byrona, Carducci: Óda Satanu)

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Jsou chvíle, kdy nás tesknost zachvátí

a beznadějnost začne hrudí chvít:

Nač staré bohy modlou nazvati,

když snad nám nelze nových vytvořit?

Nač sestárlých pravd rváti šedý třpyt,

když nové též nám pranic nevrátí?

Nač ctihodné ty staré formy bít,

když nemůžeme nových podati?

A pak zas přec jen člověk povstane:

Toť je dát život zahřmít: ne a ne!

kam's v klid – a klid je vždycky roven rovu.

Za námi půjdou, budou stavět znovu

a líp. Jsme miněři, jdem s prvním jitra svitem

a pracujeme ohněm, dynamitem.

XIII. Polsce

Nebyla to jen literatura, kterou v Evropě až k letům sedmdesátým naplňovala romantika, i celé národy obklopovala a pronikala záře její a vábila k nim sympatie vzdělaného světa. Evropa měla své Poláky, své Maďary...

A hle, i proud chladného a střízlivého realismu opanoval zase nejen literaturu, ale vnikl i do hloubi ducha celých národův. a zajímavě, že u bývalých romantiků nejintenzivněji. Neznám nyní praktičtějších národů na světě, v životě i politice, než Poláky rakouské a německé – vyjímaje ovšem rytířský kdysi národ Maďarů... O ruských Polácích to neplatí – jsou romantiky do dnes...

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Ó, matko Polsko, jak to snění naše
dlívalo vždy jen s úctou při tobě! ...

My rovnali tě k jaté Andromaše
neb kamenicí hořem Niobě,
tys dívala se Dolorosy okem,
když poklesla pod křížem ztrnulá,
a synova krev horkým, rudým tokem
po dřevě dolů na ni kanula...

Jak's byla velká, když tvých dětí jména
přibita byla na sloup pranýře,

kdy krev jich po kopytech roznášena
kozáckých koní, v sněhu Sibiře,
kdy na pevnostech oni mřeli v dáli
a sledním slovem, sledním dechnutím
tvé vrahy ještě v posled proklínali
a žehnali ti ještě s pohnutím!

To slýchali jsme s dechem zatajeným
od otců, kterým při tom vlnul hled,
to každý z nás vždy duchem rozechvěným
z passionálů poetů tvých čet –
ó, Polsko, Polsko, tenkrát tvoje jméno,
– vždy světější než vlastní vlast a zem –
jak modlitba jen bylo vysloveno
a hymnus bolu neslo v zvuku svém!

* * *

Dnes, matko Polsko, – jak se mění čas! –
Tys sňala věnec z trnového kvítí,
utřela moudře slzy s dlouhých řas
a začala jsi opatrně žít;
tvým dětem věru málo vynesla

ta gloriola mučednická... Co s ní?

Raděj se chopit nějak řemesla –

je škoda času, jenž se hloupě prosní!

Je třeba jakýs cíl v tom žití mít,

jakýsi systém na reelní basi –

je pošetilost po žalářích mřít,

jak otci dříve, pro blesknou frasi! –

A nač s tou romantikou na tváři

chtít bouřit se, jak u nich v obyčeji?

Po parlamentech líp se kramaří,

ne čestně tak – však za to výhodněji,

ne čestně tak – však kdo dle starých zvyků,

jež svléknou se jak obnošený šat,

dnes bude hledat ve cti romantiku

a v romantice vidět cti vší sklad?

Jen prakticky... Vždyť je to vlastní škoda

dostat se vůbec citů do strží –

čas-li, tu se tak zvaný bratr prodá,

jen když se za něj něco utrží –

Ó, matko Polsko, kveteš ve svých synech

a věru, kveteš moudřeji než dřív,

po dávných slzách, utrpení stínech
už není památky – a není div,
ty's matróna teď tlustá, plnolící,
bůh odplatil ti tučnou náhradou,
tuk hrozí zarůst i tvá očka stkvící,
dvojitý laloch nosíš pod bradou,
a když tu hlavu složíš v plné dlaně
a zadíváš se v minulé své dny:
– ač vzpomeneš-li vůbec ještě na ně –
vid', byl to čas přec hloupý jen... ty sny!
ba, chápu teď, ó, matko, jak tvou hlavou
stud prochází, jak polévá tvou líc,
že raděj máchneš rukou svojí pravou
a odplivneš – a nevzpomínáš víc!

XIV. Soumraku

Soumrak, přechodní fase, jest kletbou generace, která v ní žije...

To není onen starý pessimismus, ni onen světobol romantiky, jež v ní lidstvo zžirají – to jest ona tajemná nemoc nejisté, nevyzpytatelné doby...

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Všecky dřívější resoluce měly jen lokální drobný účel – teprve tato chtěla přetvořiti lidstvo...

Hegel o Velké Revoluci.

Stín, mlhoviny, šero všude...

čas zoufalý, kdy neví se,

zda noc teprve nyní bude

či zásvit jitra zjeví se...

Příšerné zrakům v černo splývá

pár ujetých a známých cest...

kde za dne věc nám známá bývá,

teď chmurná silhouetta jest...

vzduch těžký je... v něm chví se cosi

nám posupného... těžko dít,

zda sprchne z toho trochu rosy,

či bude hučet, blýskat, hřmít...

A ve svých chýších sedíme my,

neblahé děti soumraku;

louč žlutá vrhá stíny k zemi,

jež rovnají se přízraku

a děsí nás... s tím svitem sporým

to šero z venku zápasí,
hrá po líci nám leskem chorým
a tíhu hází v pod řasy...
do smíchu nutíme se, křiku
a veselého hovoru –
však jen ton tlumeného vzlyku
chví v jizby dusném prostoru...
Z nás někdo chvilkou vyjde, hledá
nějakou cestu, světla kmit –
však venku tma jen na vše sedá
a mlčení a hrozný klid...
A v hrdle sedí nejistota
a v prsou bezejmenný děs –
my nemáme chuť do života,
je prokleta čím's naše „dnes“...
Ó, světlo, světlo, než nám vzplane
zas kdesi slunce rozhodně –
jen ne ty louče rozhárané,
jen velké zářné pochodně!
A byť by nám i zapálily
slaměnné střechy nad hlavou –
jen když by trochu záře vlily
v tu dobu šerou, nezdravou! ...

Syn soumraku, kam ze svévole
Osudu jenom byl jsem vklet,
jenž v rovných zatracenců kole
mu s nimi kletbu vrhám zpět –
já cítím v hořkém rozželení,
jak planě žiji svoje dny,
jak prázdnu práce má, mé snění,
jak život můj je nicotný,
a želím – ne, že nedopřáno
mi žít kýs život veliký,
když světlo lidstvu první ráno
nad vonným luhem antiky –
ni po tom vzduchu renaissance,
kdy sil bych svižné poklony
v sonety, ballady a stance
a zpíval sladké kanzony –
nic neznám v času vlnobití,
nač díval bych se teskně zpět –
jen to, že cílůprázdne žití
jest opožděno o sto let,
že nezastih' jsem, Velká Revoluce,
tvůj blesk, tvé hromy, opojný tvůj vzduch,

když ze sinavých mračen hřměly prudce
v sežloutlý, svadlý, mrtvý lidský luh,
že v největší té dějin epopeji,
jež zaduněla světa okrskem,
můj život nebyl vlnou ve peřeji,
mé sloky jedním světlým paprskem! ...

Ó, když tvé slunce v krvi zapadalo,
a hrozný stín se po něm rozpřáh už –
byl bych svůj krk – jak tisíce jej dalo –
dal s úsměvem pod guillotiny nůž
a spokojen a šťasten jistě hleděl
na minulých dnů svojich krátký řad –
ach, takových pár obrovitých neděl
duch lidský prožil jenom jedinkrát!

XV. Prvního května

Jak loni, tak i letos, po obou stranách „šlechtické aleje“ (Nobelallee), kam si vznešený svět vídeňský v nádherných toilettách a lesklých kočárech dává dostaveníčko, valily se proudy dělníků s ženami a dětmi.

Z novinářské lokálky o 1. máji v Prátru.

Jako každý velký převrat v lidstvu, tak zrodí se i emancipace čtvrtého stavu v krvi. Jsou snilkové ve světě a jsou snilkové i mezi dělníky, kteří mní, že konečnou metou a rozřešením té velké otázky jsou tři osmičky – avšak ta kvasící a neznámá nadzemská síla, která převraty tvoří, nedala a nedá se omeziti a řídití ničím na světě – –

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Alejí dlouhou, kam proud slunce padá,
ted' proudí život. Kočárů hřmí řada
bez konce, pausy. Lokaj přemovaný
s kozlíku hrdě hledí na vše strany;
paprsek slunce jako bleskem kmitá
po uzdách koní, v řemení se chytá,
v stříbrné knoflíky, jež lokaj má i kočí,
též v lesklý cylindr a pak se dolů stočí
a sjede v kočár, z modrého kde stínu,
jejž vrhá parasol, a z třásní musselinu,
z hedvábí, krajek mihne dvě se tváří
s brilianty v uších, které ohněm září –
v prstenech ruky, v řetězu se koupá –
jenž na vestě se vedle pánu houpá –
a paprsek ten slunce ušlechtilý
kočáru lesklou zád' si zlíbat pílí
a nechá zaplát ve své gloriole

erb ctihodný, jenž malován tam dole –
a již se vrhá v příští kočár v mžiku,
a líbá zas. Zde barva slunečníku
a hedváb šatu jsou snad trochu jiné,
však lokaj napřed a erb vzadu kyne,
jak u prvního. A již zase hřmí
tu dál nový kočár ve slunečním svitu.

Tak letí dvůr kol, šlechta, peněžníci,
vojáci ve své uniformě skvící
alejí dlouhou, jež se v dáli tratí,
že nedovedeš konce rozeznati.

A klenbu tvoří korunou svou svěží
mohutné kaštany, zář slunce na nich leží
a proniká je, v ní se chví prach zlatý,
jak lehké sloupy, natažené dráty.

A jimi dál a dále hřmivým letem
vše míjí, co se velkým zove světem...

Po stranách aleje široké cesty vedou,
prach, zvířen kočáry, v ně padá vrstvou šedou,
stín jenom dopola je na ně vrhán sněťmi.

A po nich proudí teď i s ženami i dětmi
svět dělníků. A v něm se pestří šátky,
kloboučky dětí, šaty z levné látky
a tváře zapadlé a zaschlé, žluté
a zrak, jenž kmitá v hloubi jamky duté.

Tak jdou, pět, deset vždycky v jednom sboru,
cigarry kouří klidným ve hovor,
o počasí dnes, vzduchu, o své práci,
na předešlý máj vzpomínkou se vrací,
a ženy jejich dohodly se právě
o špatných bramborách, o drahé kávě
a rozkládají a se živě smějí,
až v jupkách se jim svadlé prsy chvějí.

A děti pobledlých a vpadlých lící
se kol nich honí v křiku skotačící,
za šat je rvou, až domluvou či ranou
jsou na chvíli odhozeny stranou.

Jdou všichni krokem pevným, odměřeným
a jenom chvílkou hledem zamračeným
zří v aleji, však bez záští a vzteku,

– to mračno v oku je už řadu věků
a dědí se. – Zří na ty zlaté trety,
lokaje, erby, lehké toaletty
jak na nicotnou hloupost'. Klidně věří,
že nad jich věcí se již jitro šerí,
že vyjde slunce a to bude jejich.
Tohle zde zajde změny ve peřejích,
to všecko zmizí. Pak snad vším tím tretem
ples udělají ženám svým i dětem,
za hračku dají to. A vyčkávají
jen s klidem, jak ty červánky už vzplají
a slunce jak. Je věcí světa právě,
zda v moři krve nebo nekrvavě.
V to příští, kam svět zří pln hrůzy, žasu,
zří s čistým svědomím a plni jasu...

* * *

Prochladlým vzduchem slepá tma se seje
na dlouhou alej... Vítr listy chvěje...
kus tmavé oblohy lze stromy zřítí,
jak stříbra kapky na ní hvězdy svítí...

A středem aleje, kde v lesku denním
kočárů řada hřměla rachocením,
ten velký svět, dvůr, šlechta, peněžníci,
vojáci ve své uniformě stkvící –
teď valí proud se černý, mnohohlavý
jak bizarmí a děsný netvor tmavý,
ženy a děti, muži podnapilí.
Cigarry rudé jak by zraky byly,
jimiž ta hrozná valící se tíha
na všechny strany po obětech číhá.
A hrdla jejich, ochraptělá řevem,
se otřásají hromným, divým zpěvem,
tou „Hymnou práce“!

A tak táhnou, pění,
výskají, piští, chechtají se, klejí
ohromným proudem, jemuž konce není,
vstupují z Prátru v město, na dláždění.
Plyn ozařuje nyní fantasticky
ten nekonečný pestrý chumel lidský.
Ty žluté tváře rdí se, zraky žhavé
příšerně hledí z jamky oční tmavé,
čepice, klobouk stranou pošinuty,

na prsou košile jsou rozepnuty –
a krok jich duní, hřmí; tak táhnou, pění,
výskají, piští, chechtají se, klejí,
zdvihají pěstě, pohrozuji rukou
holemi ve vzduch a do dlažby tlukou,
ulici plní proud ten rozkypělý,
krám zavírají, kdo dřív nezavřeli.

Vymřelým městem proud se dále šine,
překážky nezná, hučí, hřmí a plyne...
A maně zříš, zda nejeví se oku
už dnes ta dívka elastických boků
před nimi jdoucí v ruce s rudým cárem,
s frygickou čapkou, v oku s pomsty žárem,
bosá a na rtech s divokými hesly,
ta Marseillaisa, jak ji Doré kreslí,
nejde-li dnes už s proudem rozkypělým
účtovat zase s lidstvem sbankrotělým...

XVI. Theorie

Nikdy se nerojí tolik reformujících teorií jako v době soumraku, ve fasi přechodní.

Filosofové, básníci, politikové – slovem kde kdo mní se býti povolanými a horlivě se snaží pomoci nešťastné době. Svět se plní čerstvými pravdami, utopiemi, systémy, návrhy, nápady, radami, projekty – a výsledek? Tentýž, jako byl vždy v tom případě: halda čerstvých dokladů o nicotnosti každé theorie...

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

(Pokračování odstavce, jež jsem uvedl před básní: „V soumraku“.)

Začneme s ctihodnou

metaforou:

Proud času (víte

jak často už čas byl

přirovnán k proudu!)

valil se, valil

širokou plání;

tu plynul tiše,

idylly tvořil,

tu padal slapem,

řval, výskal, hřímal,

čeřil své vlny

bělavou pěnou.

Teď – fin de siècle –

zapadl kamsi
v kotlinu širou.
Napřed jsou hráze,
po straně hráze,
do zadu nelze.
I začal kroužit
v kotlině širé
dokola kolem
posupných hrází,
a voda roste tam
a hučí vztekem.
Lidstvo – ježž nese
on na svém hřbetě –
chvěje se úzkostí:
jak se to skončí?
co bude dále?
kam s námi vpadne
divý ten komoň?

Příšerná, těžká, nejistá chvíle!

A zatím přišli,
– jak se to stává,

jak se to dělo vždy
v takových dobách –
učenci moudří
a lidé dobří
a prostodušní;
každý z nich myslí:
Jsem spásou času,
teď stůně ubožátko –
nu, pomohu mu! –

I hrabe a ryje z nich každý
do ohromných hrází těch žlábků
dle neomylné svojí theorie
a poroučí kolem:
Tadyhle půjde
celá ta spousta,
toť jediná dráha,
jež vůbec je možná!
S opačné strany,
kde vyryl svůj žlábek,
volá hned jiný
spasitel moudrý
a prostodušný:

Ne, zde je spása,
tudy se povalí
spousta ta drahou,
kterou já kopal! –

A jiný tamo,
a jiný onde,
a jiný docela
nazpátek hledí
a hlavou kývá
a přehlušuje
ty všechny druhé:
čas půjde zpátky,
vrátí se drahou,
kterou byl přišel –
toť pro nás spása,
tam na začátku kyne
ztracený ráj! –
Učenci moudří
zle od svých žlábků
pouští se v sebe:
bojují, zápasí
citáty z klassiků,

ze svatých otců,
z koránu, bible
a hází po sobě
hrstěmi paradox, důvodů,
sofismat, sentencí
a špičatých slov –
hrdla už chraptí,
žlábký se staví –
ale čas nechce,
nechce a nechce.

V kotlině širé
proudy ty rostou,
krouží a hučí
kol posupných skal.
Ó, theorie,
vy theorie,
vy špatně renomované,
ctihodné, šedé theorie!
Ty proudy vod,
tu spoustu děsnou
neovlád člověk
nikdy a nikdy!

Nevěděl, neví,
kudy se povalí
v minutě příští
ta nejmenší vlna!

Dnes... zítra... za rok...
prorve si hrázi
obrovský kolos –
jak, kde a kamo?

Sám ani neví...
My tušíme s děsem,
že bude to bouře
divá a hrozná,
jak bývala kdysi
v takových dobách...
že proud ten zrudne,
jak by v něm ležel
červánků požár...

Jedno jen tvrdit
můžeme jistě:
že s výsměchem děsným

strhá ty žlábký, ty stružky, ty rýhy

učenců moudrých

a prostodušných.

Je stopí všechny

ty theorie,

vždy špatně renomované,

ctihodné, šedé theorie...

Tak v pohádce jedné

churavý obr

leží a sténá,

proklíná, hučí.

Felčáři drobní

s slaboučkou rukou

obstoupí obra,

radí a radí,

dávají masti,

thé heřmánkové

a rebarboru.

Však v těle obra

divoká zuří nemoc;

on chví se dále,

proklíná, hučí;
bolestmi omámen
nechá si dávat
ty obkladky, masti
i hořký letkvar.
Však přejde krise,
krise ta děsná,
vyvane nemoc,
i vstane silen,
v své hrozně výši,
tu chytí ty kelímky, láhve a břechky
a felčary chytí za tenké nožky
a hodí jak míčem veselý chlapec
tou celou drůbeží
kam's na bok skály –
a kráčí dále
za obřím cílem...

Ó, proude obří,
ohromný čase,
jedno z tvých dětí,
jež ty jsi zrodil
a jež i pozřeš

jedenkráté –
jedno z tvých dětí,
jež děsem se chvěje
nad tvojí nemocí,
nad твоjím vztekem –
jedno z tvých dětí,
jež trpí s tebou –
to čeká a touží
zřít velkou tu chvíli
osvěžující
a touží pozdravit
řev nových tvých proudů
velikou slokou
hozenou do nich,
ač ví, že shltneš ji,
jak všechno jiné! ...

XVII. Evropa

Blaze těm, kdož s čistým svědomím a čistou krví mohou pozdravit to nové ráno! ...

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Byl by to pohled

s některé hvězdy
v aetheru věčném
na naši zemi!

Halena vrstvou
šedého vzduchu
valí a točí se
sploštělá koule
okolo slunce.

Valí a točí se,
na ní se míhají
jak v kaleidoskopu
stříbrné hory,
zelená údolí,
města a pole,
moře a řeky,
skály a lesy
vždy jinak skupeny –
byl by to pohled!

Však vidím, jak náhle
by užas' ten člověk,
mnul by si oči

a přec by jen viděl,
jak jakýsi netvor
veliký, hrozný
na zemi leží.

Zátoky moře mu
vnikají v tělo
a vlny příboje
lízají údy.

Jakýsi ježek
s třpytnými ostny
země lán dusí!

Ostny se lesknou
v paprscích slunce
a třepotu hvězd!

Evropo, Evropo,
hled', jak as děsíš
nějakou duši
naivní, prostou
na které hvězdě tam
v modravé výši!

Ta prostá duše

netuší, neví,
že's postavila
k ochraně míru,
pro štěstí národů –
les bajonettů!

Ó, jak by jásala
ta prostá duše,
by vidoucím zrakem
zřela a věděla,
jak dál se staráš
o blaho svých dětí!
Ta tisícerá děla,
tvrze a pevnosti
a plné arsenály
granátů, kartáčů,
šrapnelů, bomb –
ta ohromná kasárna,
nabita všudy
jak mraveniště –
a jak dnem nocí
stroje se robí,
puška se vymýšlí,

děla se lijí –
jak by té duši
nevinné, prosté
zraky se zalily
pohnutím asi! ...

A přece, Evropo, tys nikdy nebyla
tak bezvládná, chabá, prohnílá, chorá,
jako jsi nyní
v tom hrůzném lesku
smrtících zbraní!

Tys nikdy nebyla tak zralá k pádu,
tak nikdy prokleta a odsouzena
Osudem věčným,
jak jsi nyní v své domnělé výši
a domnělé hrůze!

Toť tvůj plod poslední
ta smrtící ocel,
děl, pušek jícny,
granáty, bomby,
jež tvoji syni pěstí
na tvojí půdě!

Ta půda nesla kdys

ovoce lepší

– oh, je to dávno,

a marno vzpomínat! –

teď svadlá je, shnilá,

neplodná, kletá,

jak krev tvých synů...

Co bude dále?

Hladová Indie

a stamiliony

těch žlutých lidí

s šikmýma očima,

jež znáš jen z pagod

pitvorných, směšných

na svojich skříních –

provalí hráze,

jež tísní je a dusí,

přebrodí řeky,

přeskočí hory

a špinavou nohu svou

vloží ji na šíji

a zboří tvá města,

paláce, chrámy,
parky a procházky
a nastaví všude
své drobounké chýše
a nadělá všude
pole, jen pole? ...

Či chladný Yankee
z Kolumba země
koupí tě za haléř,
najme tě za děvku služebnici,
zmoří tě hladem
a malátnou, slabou
utluče měšci
plnými peněz? ...

Či vlastní syni tví,
dozralí, souzení přísným časem,
poslední silou
vrazí ti v hrdlo
a v ňadra svadlá
poslední tvoje plody? ...
Či necháš téci

jenom krev jejich
v bratrském vraždění
a budeš vpíjet ji
svadlýma rtoma,
jak čarodějka stará
omladneš, osvěžíš
a budeš zas žít
a zas koketovat
s dobrem a krásou
jak kočka s myší? ...

Národe můj,
ať to či ono,
v každé té bouřlivé změně
věřím já v zdravý tvůj kořen!
On vzdoroval ohni,
motykám, toporům –
vzdoroval všemu –
přečká i tohle!

Je-li však shnilý
tou naší vinou,
jak naší vinou

schnou jeho haluze –
nuž, ať nás vyvrátí
ty divé větry,
krb budoucích pánů
ať pozře náš kořen
i kmen i sněti
a naše jméno
na větru křídlech
ať zaletí v propast
zapomnění...

XVIII. Dějiny lidstva

Lidstvo miluje pohádky o štěstí: vytvořilo si jednu za sebou, jednu před sebou – aby mělo co oplakávat a na co se těšit – v tuto poslední se vžilo tak, že v ní pevně věří – a kdo ví, není-li touto vírou podmíněno celé jeho živobytí?

Z netištěné knihy neznámého filosofa.

Ráj ztracený...

Sad dětských našich snění...

báječná idylla a prarodičů byt, ...

A s pánem bohem jakés nedorozumění,

pramatky mlsnost', hloupost' praotce,

prohnaný plaz a utržené ovoce...

Ach, ráj je pryč... nám zbyl jen stesku cit –

ta pohádka je za námi...

Ta lepší budoucnost'...

Jen dál a dále k ní...

Je to cíl lidstva kdes v jakési nivě,

báječná idylla a meta poslední...

a že ji dostihnem, to pevně věříme

a že jen pro ni zde bojujeme, trpíme –

ach, cesta k ní je hrozná zoufanlivě...

ta pohádka je před námi...

Pohádka za námi,

pohádka před námi –

a toť dva póly, mezi nimiž bije

se celé moře lidské tragedie...

XIX. Epitaf XIX. věku

... úsměšek hořký sklamaného syna nad otcem marnotratníkem...

Lermontov.

V den zrození mu zemřel otec jeho,

kavalír, skeptik rázu Voltairského,
roj čestných dluhů zdědil – odkaz starý –
pak otcovy pikantní memoiry.

Ke křtu jej nesla v mohutné své ruce
s nadšeným zrakem Velká Revoluce,
jež kojila pak dítě prsy svými
a líbávala retы vášnivými
a hromadila pro ten život mladý
pokladů tolik, že jich dohromady
neměli všichni předci, co jich bylo,
ba, nikdy se jim ani nezasnilo.

Hoch vzrostl záhy. Rozkvet' utěšeně,
byl k radosti své kmotře, velké ženě,
až jednou ve hře na šij její bílou
vrh' provaz, začal škrtit ji vší silou
a theatrálně v pěkném okamžiku
jí mezi žebra vetkl dlouhou dýku.

A pokrytecky slávy ve glorii
dal pohřbiti ji s pompou v historii.

Dědictví po ní lehkomyšně rázem
vrh' k nohoum Korsa, milce svého, na zem.

A mezitím, co Kors ty statky probil,
on řídké vlasy vavřínem mu zdobil,
jejž místo chleba v polích pěstít ráčil,
ty děly oral, čerstvou krví smáčil;
tak měl jej rád, že pak i jméno jeho
jak heslo nosil půl života svého –
až znudil se; vrh' Korsa rozmrzele
v klec prostřed moře, za to zrobil celé
si hejno velikých a malých států
a velikých a malých potentátů,
v nichž milce karrikoval. K vůli změně
tu zcela špatně, tu dost podařeně
a hračce té (snad neměl síly více,
snad vkusu ne víc, či snad do třetice,
ne chuti, by si jiného cos stvořil)
se pokorně až do své smrti kořil.

Byl dobrákem: že věděl, že můž' kvésti
jen v stínu bodáků všem lidem štěstí,
dal růsti jim, jich byly celé lesy
a třpytěly se pěkně v podnebesí.
Moralist byl a decentního mravu,
než časem kluzký vtip a černou kávu

měl rád. Všech extrémů nepřítel lítý,
ctil staré pravdy, vážné autority
a (jež kdys papa zkrušil v boji mnohém)
vivendi modus zaved' s pánem bohem.
Znal antiku a – parodista známý –
smál se jí parlamenty, ústavami.
Ctil pořádek: nepřítel pamfletářů,
znal krotit jedovatost kalamářů,
své státy paragrafy chránil dosti,
by nestavěl je nikdo do směšnosti.
Byl tolerantním: pláštík roztomilý
dát doved' lžím, jež po otci mu zbyly,
a ty, jež viděl sám se naroditi,
též nechal žítí – svátým právem žítí.
Byl vlídný k ironiím podařeným,
a ty ho za to zvaly osvíceným.
Přál paradoxům: Steré vynálezy,
kde v každém spása, blaho lidstva vězí,
on nechal vzrůst – však nad nimi zas dále
jít nechal lidstvo v starém hořkém žale.
I uměním přál: přál jim skývu chleba,
i tu, jež je nutně k živoření třeba,
capart slávy s uznáním jim platil

(ten ovšem, jež sport bujný nezachvátil –
vždy sport byl konečně přec květem všeho
a speciálním dítkem srdce jeho).

Žil rychle... Konec jeho žití zapad'
v mystiku jakous... Začínal se chápat
hledání pravdy... Duchy citovával,
v posmrtný život rád se zahloubával –
vše to, co po dnech bouřlivých a hluchých
údělem bývá starců slaboduchých.

A zemřel trapně... Nade ložem jeho
stanula Doba vzrůstu ohromného
těhotná, temná... tázavě naň zřela,
šeptala cosi... bolestí se chvěla...
on nerozuměl... ale děsil se jí...
pak zhas...

Syn zdědí, jak to v obyčeji
v jich rodu už, roj čestných dluhů všude
a Doby těhotenství...

Ten čím bude,

neví se, doufá se jen, jak to zvykem
nad malým synem, mrtvým nad tatíkem...

V náhrobek psáno má být slovo živé,
jak mrtvý přál si v jedné chvíli tklivé:
Věkové příští, jež přijdete proudem,
mě, prosím, sud'te milosrdným soudem!

XX. Epilog

Ta láska k vlasti snadno chápe se,
když několika slovy zatřese,
jež po pár roků mají dobrý zvuk:
když – na příklad – vlast v sloce představí
zhalenu ve plášť děsný, krvavý,
v efektním hávu staré romantiky
a kolem hlavy s gloriolou muk...

Neb nesvornosti hydru prokleje
a živí staré, sešlé naděje
proroctvím levným v příští čas;
kol plno přátel vidí v táboře
a slunce slávy v našem obzoře,

jež naší dobré matce vlasti vsadí

diadem zářný místo trní zas...

I ona finta stará, otřelá

vždy ještě dobrý efekt udělá:

Umírat chtěl bych jenom pro svou vlast! –

i hezké to – což zvykem moderním

je nyní – nabít ve sloku a rým

pár seriousních rad a pěkných plánů

a čtenáři je vážně na stůl klást...

To vše je zřejmé. Zda však pochopit

dovede jednou někdo onen cit,

jenž stokrát vysmán, schlazen, oklamán,

v tmách vidí ten náš obzor veškerý,

zří v příští časy okem nevěry

a trhá cetky, které národ baví,

a klade nůž do hnisajících ran?

Cit pochopit, jenž trysk' jen v žluč a vztek,

žár pochopit, z nějž ani paprsek

nepadá v příští dráhu, boje, dny,

jen silná hrdost, a ta vyrazí

jen hořkostí a všechno odhází,
co slabí nás a co je nehodno nás,
naděje, sny, roj přátel šalebný?

Bud' zdráva, otčino! Vem poslední můj list
– ne jako omluvu, já před tebou jsem čist –
jak pozdrav prostinký, v nějž jsem zas sebe klad.

A moh' jsem kratčej jej a lépe vyslovit,
po starém způsobu jak říkává náš lid:

Já na tě vzpomínám, mně po tobě se stýská
a mám tě z celé duše rád!

[1] Durnkrut (Suché krutý), ves na Moravském Poli u Vídně, kde padl Přemysl Otakar II.

[2] Psáno a fotografováno r. 1891